

<https://doi.org/10.52387/1811-5470.2025.2.09>
CZU: 7:37.015:373:378:004(478+498+44)

MĂESTRIA ÎN ARTELE VIZUALE ȘI PROFESORUL NATIV DIGITAL

Valentina CHIRVASE,
doctorandă, Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației,
Universitatea de Stat din Moldova, RM
ORCID ID: 0009-0005-0526-1060
E-mail : valentina_imbrea@yahoo.com

Cristian UNGUREANU,
doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea de Arte Vizuale și Design,
Universitatea Națională de Arte „George Enescu”, Iași, **România**
ORCID ID: 0000-0002-8120-5221
E-mail: cn_ungureanu@yahoo.com

Rezumat. *Evocarea măiestriei în artele vizuale constituie punctul de plecare în activitatea oricărui profesor, inclusiv a profesorului nativ digital, pentru care cunoașterea a ceea ce s-a făcut este benefică în contextul noilor tehnologii ce oferă o gamă largă de posibilități de învățare. Profesorul de arte vizuale, prin intermediul competențelor sale, va reuși să sădească dorința elevilor de a exersa, a lucra și individual prin intermediul temelor și competențelor, dar mai ales, prin ilustrarea pârghiilor, a elementelor ce evidențiază măiestria necesară operei. În articolul de față vor fi reliefate o serie de rezultate la clase cu profesori nativi digitali, pe baza datelor statistice colectate din școli gimnaziale, școli și licee de artă din Republica Moldova și România. Analiza demersurilor profesorului prin prisma gradului de participare cu elevii la concursuri școlare, organizarea activității unui Cerc de pictură/ Atelier de pictură la nivelul școlii, precum și realizarea de expoziții, activități nonformale, evidențiază preocuparea profesorului nativ digital de a asigura continuitatea în artă prin discipolii săi, elevii. Ascensiunea artistică are loc într-un mediu de învățare eficient în care primează: respectul, empatia și autenticitatea. Alături de acestea, regăsim și instrumentele, resursele oferite de tehnologie, alese în baza unor criterii. Altfel spus, instrumentele vor favoriza îndeplinirea firească a sarcinilor de către elevii care au motivație și dorință. Chiar dacă profesorul nativ digital readuce în prim plan importanța cunoașterii a ceea ce a fost, a necesității studiului clasic de atelier, a elementelor ce contribuie fundamental la formarea măiestriei, el îi va îndruma pe elevi către explorarea altor căi, augmentate de noile tehnologii, îngrijindu-se totodată și de păstrarea spiritului creativ, ceea ce ne deosebește ca ființe umane. Precum activitatea măiestrilor are impact în formarea discipolilor, așa și activitatea profesorului nativ digital de arte vizuale contribuie la devenirea elevului. Cercetarea surselor măiestriei este continuă atunci când avem instrumente, sarcini și dorință.*

Cuvinte-cheie: *măiestrie, profesor nativ digital, elevi, motivație, învățare, instrumente, activități artistice.*

MASTERY IN VISUAL ARTS AND THE DIGITAL NATIVE TEACHER

Summary. *The evocation of mastery in visual arts constitutes the starting point in the activity of any teacher, including the digital native teacher – for whom knowing what has been done is beneficial in the context of new technologies that offer a wide range of learning possibilities. The visual arts teacher, through his skills, will succeed in instilling in the student the desire to practice, work and individually through the tasks and skills, but above all, through the illustration of the levers, the elements that highlight the mastery necessary for the work. This article will highlight a series of results in classes with digital native teachers, based on statistical data collected from middle schools, art schools and high schools in the Republic of Moldova and Romania. The analysis of the teacher's actions in terms of the degree of participation with students in school competitions, the organization of the activity of a Painting Circle/Painting Workshop at the school level, as well as the realization of exhibitions, non-formal activities, highlights the concern of the digital native teacher to ensure continuity in art through his disciples, the students. Artistic ascension takes place in an efficient learning environment in which respect, empathy and authenticity prevail. Along with these, we also find the tools and resources offered by technology, chosen based on certain criteria. In other words, the tools will favor the natural completion of tasks by motivated and willing students. Even if the digital native teacher brings back to the forefront the importance of knowing what was, the necessity of classical studio study, the elements that fundamentally contribute to the formation of mastery, he will guide students towards the exploration of other paths, augmented by new technologies, while also taking care to preserve the creative spirit,*

which distinguishes us as human beings. Just as the activity of masters has an impact on the formation of disciples, so too does the activity of the digital native visual arts teacher contribute to the development of the student. The research into the sources of mastery is continuous when we have the tools, tasks and desire.

Keywords: *mastery, digital native teacher, motivation, students, learning, tools, artistic activities.*

Introducere. Sculptorul Liviu-Adrian Sandu scria în articolul „Despre adevăr, frumusețe și măiestrie”, 2 aprilie 2017, că „Orice om cu o minimă educație, în spiritul bunului simț, înțelege repede importanța măiestriei și face instantaneu aprecierile de valoare pe criterii care se află adânc gravate în sufletul său și care se numesc *Frumusețe și Adevăr*” [8], iar „Când Adevărul adevărat se arată, atunci e Preafrumos de Bine!” [10, p. 65]. În context, unul din scopurile activității profesorului este de a forma cultura artistică de bază a elevilor: „Un profesor bun alege mijloacele care duc la rezultate pozitive în funcție de cunoașterea elevilor, de scopurile urmărite. (...) *Elevii, studenții* trebuie implicați, antrenați, incitați prin diferite mijloace - naturale/manuale, mecanice, electronice, digitale, teoretice etc. - să-și răspundă la întrebările *Cum văd, Ce văd* (imagini naturale: umbre, ogindiri, amprente, obiecte, fenomene, procese, contexte, desene, picturi, sculpturi, instalații, interioare, exterioare, fotografii, filme, spoturi publicitare, reclame, panouri, ambalaje, emisiuni TV, vise, imagini/filme digitale TV, internet, pareidolii, halucinații, etc.), *Cum pot construi, Cum pot elabora imagini* plastice (picturale, sculpturale, grafice), fotografice (argentice, digitale), filmice, digitale, *Cum analizez, percep, înțeleg, descifrez imaginile artistice* (Cioca Vasile)¹. Așadar, drumul spre măiestrie este pavat cu tehnici, mijloace și alte elemente, după cum vom vedea în cele ce urmează.

Profesorul nativ digital va reuși să aducă cât mai aproape de elevi importanța cunoașterii a ceea ce a fost, dar nu se va opri aici. Cu ajutorul noilor tehnologii el îi va conduce către explorarea altor căi.

Discuții. Măiestria în artele vizuale. *Măiestria*, cuvânt încărcat cu o mare însemnătate, constituie pentru nativii digitali, o reîntoarcere la valorile artistice universale, o recunoaștere a impactului activității măestrilor în formarea discipolilor. „Talentul și mai ales măiestria erau ingredientele care-i asigurau artistului un loc important pe scara de valori a societății, iar produsul creației era înțeles, admirat și ovaționat de mai toată suflarea omenească. (...). Măiestria este obligatoriu alcătuită din melanjul dintre talent, cultură, simț estetic și meșteșug. Perseverența și truda alcătuiesc forja care contribuie

fundamental la formarea măiestriei” [8].

În opinia multor personalități [8] din domeniul artelor vizuale, din Republica Moldova și România, este necesar să se pună accentul pe desenul clasic, pe studiul suficient, pe reînvierea importanței studiului clasic de atelier (învățarea și exersarea academică), suplimentarea orelor petrecute în atelier cu pensula și creionul în mână, evocându-se mereu învățarea, formarea de care au avut dumnealor parte și sunt mândri de ea. Profesorul Cristian Ungureanu afirmă cu tărie în fața distinșilor săi studenți, că și Domnia Sa se află în al trezeci și cincilea an de studiu și nu are motive să nu continue a cerceta sursele măiestriei.

În Franța, École Supérieure Brass Art din Tours, pentru descoperirea acestor potențiale căi spre măiestrie, se „consacră primii ani de studiu învățării desenului academic, lăsând partea experimentală, partea tehnică și studiul culorii pentru ultimii ani de studiu. Se consideră că o bună formație academică contribuie în mare măsură la formarea deprinderilor și mai târziu la păstrarea celor trei calități atât de cerute: calitatea desenului, a compoziției și cea a culorii” [1, p. 17].

În anul 1864, odată cu apariția Școlii de Belle Arte din București, „s-a înființat și o pinacotecă ce cuprindea mai ales copii după *maestrii recomandați de pedagogia artistică de sorginte academică*” [1, p. 14]. Așadar, „...învățarea lucrurilor noi nu se poate face decât pe baza cunoașterii anterioare” [9, p. 87]. În context, dacă știm ceea ce au făcut alții (pașii anteriori), nouă ne revine datoria de a păstra creația acelora dinainte și de a crea noi softuri mai performante, în concordanță cu ceea ce se dorește a obține și cu ceea ce se poate face. „Rigurozitatea academică specifică învățământului artistic din secolul al XIX-lea se vede astăzi confruntată cu libertatea gesturilor creatoare contemporane. A păstra un echilibru între cele două tendințe ar putea fi unul dintre mult râvnitele scopuri ale educației artistice contemporane (Mihai Mănescu)” [1, p. 17].

Profesorul nativ digital de arte vizuale și discipolii săi, elevii. Fără îndoială „marile realizări mentale se produc în creier; ele presupun educația (cu ajutorul altora) și schimbul cu alții: știința înseamnă să vorbești cu alții!” [4, p. 188], aceasta însemnând un dialog cu toate generațiile și curențele, orientările contemporane. Măsura, la care se face trimitere, o putem afla doar în acest fel. Așad-

¹ Interviu cu personalități ale domeniului (profesori din Facultăți de Artă din Republica Moldova și România), realizate în perioada iunie-iulie 2024, pe care le vom prezenta în cercetarea din teza de doctorat.

ar, „educația din secolul 21 trebuie să evolueze de la educația tradițională a mentalității de linie de producție, memorare brută și gândire învechită, la educația ce folosește resursele culturale disponibile pentru a face învățământul relevant pentru elevi și pentru lumea contemporană” [9, p. 86 apud 3, p. 9-10], evidențiindu-se atât constantele ce aduc măiestrie, cât și înnoirile specifice epocii.

Pe fondul invaziei noilor tehnologii, atât artele plastice cât și celelalte arte (cinematografie, dans, teatru, muzică, arhitectură și fotografie) apelează din ce în ce mai mult la instrumente noi [6, p. 13], dar niciodată cu scopul părăsirii fiorului prin care arta, de orice fel, trezește interesul și uimirea.

Profesorul nativ digital nu este indiferent în fața noilor tehnologii. Susținute de tehnologiile informației și comunicațiilor, ele contribuie semnificativ la adaptarea modurilor de predare „inovând în conformitate cu realitatea societății în care trăim” [7, p. 2]. Totodată, „profesorul tradițional trebuie să cedeze locul unui profesor non-standard, pe care adepții entuziaști ai acestei idei îl numesc edutainer” [9, p. 87], cu următoarele trăsături:

- manifestă cei trei R: respect, relaționare și responsabilitate;
- este stăpân pe propriul conținut, competent;
- este bine pregătit, organizat;
- are o educație relevantă, aplicabilă în lumea reală, practică;
- este entuziast, pasionat de educație;
- este abordabil, amical, disponibil;
- este preocupat de reușita elevilor;
- are simțul umorului, este amuzant;
- este cald, blând, transparent;
- deține controlul și interacționează bine cu audiența;
- asigură un „climat cald în clasă”;
- muncește mult, joacă dur, (...)” [9, p. 87-88 apud 3, p.23].

Așadar, schimbările pozitive presupun și păstrarea de relații bune între profesori și elevi, realizarea unui *învățământ eficient*. Profesorul eficient se dovedește a fi acela care „oferă un mediu de învățare sigur, stimulat și grijuliu, recunoscând nevoile diverse ale fiecărui elev în parte” [7, p. 1-2].

Chiar dacă profesorul este privit ca „manager de instruire, persoană căreia îi pasă, învățăcel experimentat, persoană culturală și civică” [9, p. 89], psihologul american Carl Rogers subliniază că profesorul eficient știe să asculte cu adevărat elevii, le inspiră încredere și are încredere în ei, iar *respectul, empatia și autenticitatea* pot crea un mediu de învățare eficient [7, p. 2]. John Hattie, într-o lucrare de anvergură (*Învățarea*

vizibilă), constată că profesorii cu impact asupra învățării copiilor au câteva caracteristici:

- „se concentrează pe implicarea cognitivă a elevului față de conținutul predat;
- se concentrează pe dezvoltarea unui mod de gândire și a unui raționament care accentuează problematizarea și alte strategii de predare potrivite pentru conținutul pe care doresc ca elevii să-l învețe;
- se concentrează pe împărtășirea de noi cunoștințe și sensuri, după care monitorizează felul în care elevii capătă fluentă și o bună stăpânire a noilor cunoștințe;
- se concentrează pe oferirea de feedback într-o manieră adecvată și într-un timp util, pentru a-i ajuta pe elevi să atingă obiectivele educaționale dezirabile;
- cer feedback cu privire la impactul lor asupra progresului și competențelor tuturor elevilor lor;
- au o înțelegere profundă cu privire la cum învață;
- se concentrează pe a observa învățarea prin ochii elevilor, apreciindu-le evoluțiile sinuoase în învățare și progresul cel mai adesea non-linear, sprijinindu-le practicile intenționale, oferindu-le feedback cu privire la erori și direcții greșite, preocupându-se ca elevii să ajungă să-și atingă obiectivele și să împărtășească pasiunea profesorilor pentru disciplinele învățate” [9, p. 89 apud 2, p.50-51].

Pe lângă dezvoltarea competențelor profesionale, atât prin programe de formare inițială, cât și prin cele de formare continuă, profesorii dobândesc cunoștințe despre predare și prin experiențele lor de predare: „deoarece profesorii își petrec cea mai mare parte a timpului în clasă, este rezonabil să presupunem că o mare parte a competenței și abilităților lor se dezvoltă și acolo” [7, p. 2].

Chiar dacă tehnologia oferă instrumente și resurse ce pot fi valorificate în diverse activități educaționale, sunt necesare criterii de alegere. Mărturie vizată de literatura de specialitate: „pentru a găsi lucruri online trebuie să ai o cultură generală solidă și mai ales să ai cunoștințe prealabile despre domeniul cu privire la care vrei să te informezi”; „nativii digitali (...) deschid link-uri fără discernământ și nu se întorc niciodată la o sursă de încredere; caută pe orizontală (adică superficial), nu pe verticală (nu merg în profunzime)” [4, p. 184-186].

Potrivit lui Manfred Spitzer, *învățarea prin contactul direct este superioară celei intermediare de ecran și tastatură*. În unele situații sunt oportune

o serie de activități educaționale (proiecte, referate, etc. - privind viața și opera marilor maestri, curente artistice) ce solicită, scrierea de mână, apoi prezentarea punctelor de vedere în fața colegilor de grupă. „Citirea sau transcrierea unui cuvânt, pentru a-l capta mental (fără a face clic cu mouse-ul), reprezintă o importantă cale de aprofundare pe care mediile digitale o împiedică parțial sau total” [4, p. 63]. În vederea creșterii capacităților formării competențelor pedagogice ale profesorului nativ digital, aceste demersuri sunt benefice. El trebuie să fie într-adevăr bun, și să stimuleze copilul la maxim, dar și pe el. Avem de a face astfel cu „profesori motivați și capabili să transmită acea motivație elevilor lor” [7, p. 1].

Rezultate la clase cu profesori nativi digitali – în școli din Republica Moldova și România. Datele statistice, colectate din școli gimnaziale, școli și licee de artă, evidențiază în cele ce urmează, rezultatele la clasele cu profesori nativi digitali – născuți în perioadele: 1977-1994, respectiv 1995-2012. Studiul s-a desfășurat în perioada iunie-iulie 2024 și a cuprins un număr de 75 respondenți, atât din Republica Moldova, cât și din România.

Deoarece Educația vizuală este o disciplină preponderent practică, ne-am orientat către *analiza demersurilor profesorului*, și anume, gradul de participare cu elevii la concursuri școlare în domeniul Artelor Vizuale și organizarea activității unui Cerc de pictură/Atelier de pictură la nivelul școlii.

Analizând diagramele, observăm interesul profesorilor nativi digitali de arte vizuale, pentru a participa cu elevii lor, la concursurile specifice domeniului - din totalul de respondenți (75), 70 aleg această modalitate de a obține rezultate vizibile (Diagrama 1). De pildă, dacă ar fi să urmărim gradul de participare a elevilor la Cercul/Atelierul de Arte Vizuale, constatăm că ei participă în număr mare - „mult” și „foarte mult” (Diagrama 1). Pentru investigarea activităților de valorificare a re-

zultatelor elevilor de către profesorii nativi digitali, vom reflecta în cele ce urmează asupra participării elevilor în cadrul expozițiilor (Diagrama 2). Așadar profesorii au avut de răspuns la întrebarea: „Cât de des ați realizat expoziții cu lucrări ale elevilor?”. Este un privilegiu să constatăm că în școlile participante la studiu (în mod indirect, prin răspunsuri ale profesorilor), rezultatele elevilor – operele micilor artiști – sunt valorificate prin intermediul expozițiilor (25 de respondenți expun foarte des lucrările artistico-plastice ale copiilor, 37 – des, 9 – rar, 4 – foarte rar).

Interesați și de alte modalități de valorificare a rezultatelor elevilor (expoziții, activități nonformale), ne-am orientat către o întrebare cu răspuns deschis, iar profesorii nativi digitali de arte vizuale din Republica Moldova și România, ne-au împărtășit o parte din bunele lor practici (Tabelul 1.).

Profesorul de arte vizuale încurajează, motivează elevul, în acțiunea de formare, pentru ca el, adultul de mâine, să vrea să facă ceea ce și-a propus, să vrea să devină ceea ce și-a propus. Prin participarea la astfel de activități educaționale artistice, elevul va dori să devină cineva, iar rolul profesorului este să îl facă să vrea tot mai mult să devină.

Așadar, avem instrumente, avem sarcini și avem dorință. În astfel de condiții, se poate cunoaște o ascensiune artistică, se pot forma priceperi, deprinderi și nu numai.

Concluzii. În contextul „generării operelor de artă” cu ajutorul A.I., „oamenii de știință și tehnologii își aplică cunoștințele și arta” [5, p.5]. „Granița este din ce în ce mai mobilă între diverse arte – pictură, sculptură, instalații, fotografie, performanță, etc. Toate intră în contact cu noile tehnologii și se hrănesc cu ele; (...) opera de artă se inserează în urzeala a ceea ce numim *rețele*, aceste căi de comunicare a informației, ce trec acum prin sateliți, cabluri, antene parabolice, fibre optice, și care împânzesc planeta, ca o

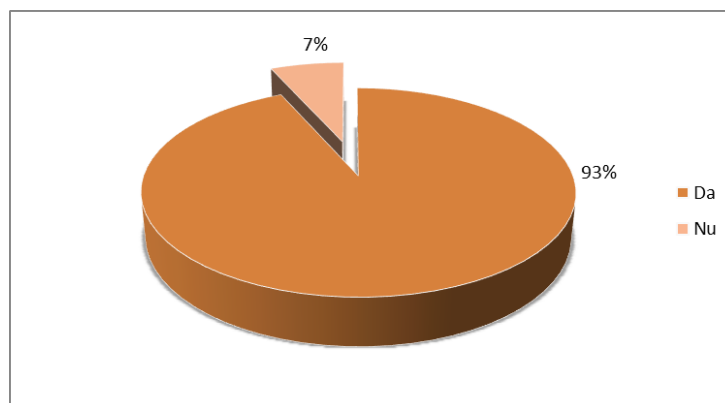

Figura 1. Date statistice ale claselor cu profesori nativi digitali

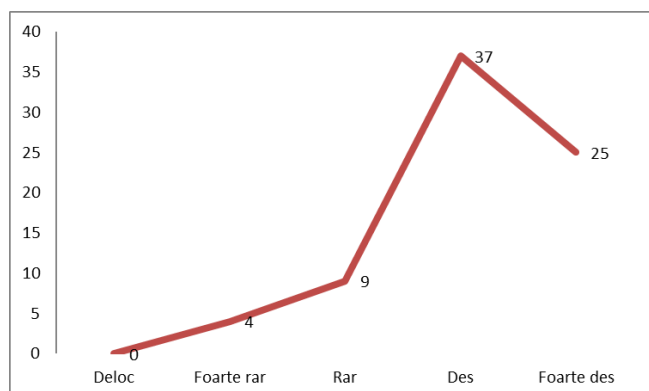

Diagrama 1. Participarea elevilor la concursuri școlare

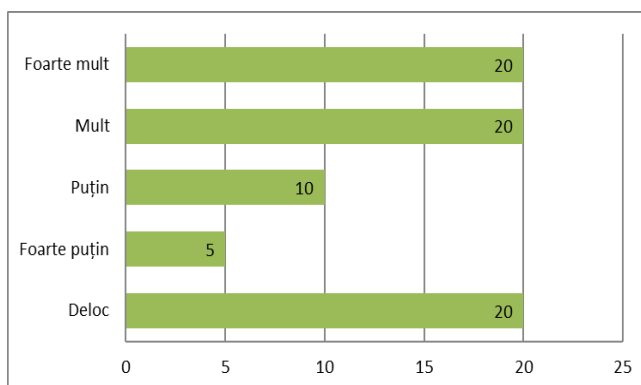

Diagrama 2. Participarea elevilor la Cercul/ Atelierul de Arte Vizuale

Tabelul 1. Alte activități la care au participat elevii

EXPOZIȚII, ACTIVITĂȚI NONFORMALE
Activitățile Clubului Copiilor
Activități: extracurriculare; multiculturale; extrașcolare: de creație, tematice, în grup sau individual; în cadrul muzeelor, bibliotecii; în „Săptămâna verde”, în „Școala altfel”; interdisciplinare; creative - de pictura, origami, sticlă; de voluntariat, voluntariate, proiecte de voluntariat, acțiuni de voluntariat (realizarea a 120 de felicitări pentru bătrâni din aziluri); multiculturale; educaționale cu elevii cu CES
Artist talk, workshop-uri, antreprenoriat în domeniul artelor
Ateliere; atelier de artă – scurt (în timpul lecției); ateliere interactive; Arta în spațiul public, instalArt
Cercuri pedagogice; mese rotunde; seminare republicane și raionale
Concursuri: școlare (la nivelul disciplinei), gimnaziale; școlare și extrașcolare; interdisciplinare; de graffiti; de profil; de creații plastice în cadrul școlii; naționale; municipale; raionale; internaționale; de desene pe asfalt; cu diferite tematici; cu panouri/postere (Ziua Pământului); pictură pe față; diferite alte concursuri la care primeau cu toții premii (premiu micuțe care să-i motiveze într-un fel sau altul etc.); concursul de educație plastică „Tradiții românești de Crăciun și Anul Nou”
Dansul; Teatru; Din toate domeniile
Excursii, excursii tematice
Expoziții: școlare; comemorative (Ziua Educației, Ziua Națională a României, Ziua lui Mihai Eminescu, Ziua Unirii, Ziua copilului); județene; municipale; de grup; individuale; cu ocazia sărbătorilor; la nivel local; cu lucrările elevilor - desen, pictură, compoziție, artă decorativă; de parteneriat; cu diferite tematici cu scopul de a-i ajuta în comunicarea și relaționarea cu ceilalți; de artă a pictorilor
Evenimente: culturale; festivaluri; simpozioane; parteneriate, parteneriate educaționale
MasterClass-uri, training; Mobilități Erasmus+
Observarea naturii - analiza structurilor naturale; Performance; Vizionare de film și animație; pictură pe holul școlii
Olimpiade județene și naționale (Olimpiada națională de mesuguri artistice tradiționale), în domeniul artelor vizuale
Pictură pe față; pictură pe holul școlii; pictura în plein air; desen, natură statică în aer liber; pictarea stațiilor de așteptare în regiunea în care locuim
Proiecte: proiecte educaționale, proiecte interdisciplinare în biblioteca școlii
Programe educative locale, naționale și internaționale destinate elevilor de gimnaziu, liceu dar și pentru ciclul primar
Schimburi de experiență cu Facultatea de Arte Oradea
Șezători; Tabere: de vară, de creație; Târguri caritabile, tematice; Tururi virtuale
Vizitarea atelierelor artiștilor și meșterilor populari, discuții cu artiști, vizitarea galeriilor de artă, a muzeelor a altor orașe (vizite de documentare); Relevee la Muzeul Satului
Zilele școlii, Ziua porților deschise a liceului HMT, NAG Brașov

plasă cu ramificații multiple”. Florence de Mèredieu, profesor la Universitatea Paris I, specialist în arta modernă și contemporană, se întreabă: „Care poate fi impactul acestor noi producții, gândite direct pentru *pânză*, imateriale și *nelocalizate* pentru că sunt localizate *pretudindenți*?. Totul se petrece ca și cum imaginea însăși ar pierde ceea ce constituia altădată carnea ei, pigmenții, textura, densitatea ei. Ima-

ginea devine fantomă. Codul triumfă” [6, p. 12-13]. În consecință, profesorul nativ digital de arte vizuale nu va face abstracție de aceste procese. Stăpân pe sine, pe formarea sa inițială și continuă, pe competențele sale, el are oportunitatea de a folosi noile instrumente pentru a genera *noi tipare*, fără a neglija *acel spirit creativ al elevilor ce distinge ființele umane* [5, p. 5].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. CUCIUREANU G. *Tradiție și modernitate în pedagogia artelor plastice*. Piatra Neamț: Editura Răzeșu, 2013. ISBN: 978-606-8187-27-3
2. HATTIE J. *Învățarea vizibilă*. București: Editura Trei, Ghid pentru profesori, 2014
3. JOHNSON B. & MCLEROY T.M. *The edutainer: Connecting the art and science of teaching*. R&L Education, 2010
4. MANFRED S. *Demența digitală: cum ne tulbură mintea diferitele tehnologii*, București: Editura Humanitas, 2020. ISBN: 978-973-50-6784-7
5. MARINARO E.A. *Art and artificial intelligence, a window into the future of the evolution of contemporary society*. EAI Endorsed Transactions on Creative Technologies, 10 2019 - 01 2020, Volume 7, Issue 22, e6 , pp. 1-6, Disponibil: [Art_and_artificial_intelligence_a_window.pdf](#) Accesat în: 2.01.2025
6. MÈREDIEU F. *Arta și noile tehnologii*. București: Enciclopedia RAO, 2005. ISBN: 973-717-001-6
7. ORTEGA R., R.D.M.L. *Reflexions on the go: Being an effective teacher in the era of technology*. Academia Letters, Article 2147, 2021, Disponibil: <https://doi.org/10.20935/AL2147>, https://www.academia.edu/50141190/Reflexions_on_the_go_Being_an_effective_teacher_in_the_era_of_technology?email_work_card=view-paper Accesat în: 30.12.2024
8. SANDU L.A. „Despre adevăr, frumusețe și măiestrie”, 2 aprilie 2017, Disponibil: <https://w45896+www.figurativ.ro/index.php/texte-despre-arta/6-despre-adevar-frumuse-te-si-maiestrie>, Accesat în: 12.01.2025
9. STAN E. *Managementul clasei și nativii digitali. Fundamentări din perspectiva neuroștiințelor*. Iași: Institutul European, 2021
10. ȘOITU L. *Împreună creștere*, Iași: Editura Junimea, 2019. ISBN: 978-973-37-2270-0